

MARIOLA TYMOCHOWICZ

POSTY RELIGIJNE W KULTURZE LUDOWEJ

POSTS RELIGIOUS FOLK CULTURE

A b s t r a c t. A religious post for the rural population has always had a special significance. It was practiced as a manifestation of deep faith, as well as preparation for the contact with the sacred and the changes that took place in the life of the individual or the community. It always had its reasons, had to take place at the appointed time and referred to a specific group of people who kept orders determined by religious principles and traditions of the community. All these aspects have been addressed in this text to show the specificity of fasting practices implemented by members of folk culture.

Key words: post; folk culture; ritual; Lent; Advent.

Post realizowany był i nadal jest w szczególnych sytuacjach, kiedy jednostka lub cała społeczność przygotowują się do obchodów ważnych rytuałów religijnych, inicjacyjnych, praktyk zdrowotnych, a w ostatnich latach także w celach terapeutycznych, ideologicznych czy dietetycznych. Zazwyczaj jest pierwszym etapem, przygotowaniem do dalszych obchodów wymienionych praktyk. W tradycji ludowej post przygotowywał do kontaktu z *sacrum* i zmian, jakie miały nastąpić w życiu jednostki lub wspólnoty. Zawsze miał swoje uzasadnienie, musiał się odbywać w wyznaczonym czasie i odnosić się do konkretnej grupy osób, która zachowywała nakazy i zakazy określone przez tradycję danej społeczności i praktyki religijne. Wszystkie te aspekty zostaną poruszone w niniejszym tekście, aby wykazać jakie znaczenie miał

post religijny dla mieszkańców wsi w okresie od końca XIX do pierwszej połowy XX wieku. Podstawę materiałową stanowiły etnograficzne źródła zastane oraz materiały archiwalne pochodzące z lubelskich archiwów¹.

W potocznym rozumieniu post odnosi się tylko do zaniechania jedzenia, potwierdzają to również definicje słownikowe. W *Słowniku języka polskiego* czytamy, że post „to całkowite lub częściowe powstrzymanie się od jedzenia wszystkich lub tylko wybranych, zwykle mięsnych, potraw”². Bardziej poszerzoną definicję zawiera *Mały słownik religioznawczy*, gdzie wyjaśniono, że post to „czasowe mniej lub bardziej długotrwałe zaniechanie lub ograniczenie (ilościowe lub jakościowe) codziennych czynności (np. odżywiania, stosunków seksualnych, strzyżenia się), często jest formą ascezy. Wywodzi się on z pierwotnych (niesakramentalnych) sporadycznych lub cyklicznych zachowań i ograniczeń związanych z niepewnym życiem hord pierwotnych (post przymusowy – „gastronomicznego” kanibalizmu). Następnie ulega sakralizacji, jako forma tabu, wreszcie jako świadome, kwalifikowane moralnie wyrzeczenie. Post ma określone intencje (cel), np. ekspiacyjne lub oczyszczające przed podjęciem jakiejś ważnej czynności lub rozpoczęciem aktów kulturowych. Ma także określone ściśle okresy, bądź przed ważnym wydarzeniem rodzinno-religijnym, bądź przed wielkimi świętami”³.

Poszczenie to znana w wielu religiach praktyka ascezy. W katolicyzmie jest formą pobożności i zewnętrznym znakiem wskazującym na nawrócenie człowieka (oczyszczenie ze złych skłonności i opanowania popędów). Jest także częścią przygotowań do uczestnictwa w świętach⁴. Praktykowane są posty ilościowe (ściśle), jakościowe oraz post eucharystyczny, czyli wstrzymywanie się przed jedzeniem do przyjęcia Komunii świętej. W judaizmie posty praktykowane są podczas najważniejszych świąt bądź jako forma przygotowania do nich. W islamie należy on do tak zwanych 5 filarów wiary, a jego przestrzeganie w okresie ramadanu jest obowiązkiem każdego muzułmanina.

Mieszkańcy wsi realizowali posty zawsze w wyznaczonym czasie. Najdłuższe, coroczne, posty religijne przypadły w niezwyklejście czasie przełomu.

¹ Archiwum Etnolingwistyczne UMCS w Lublinie (TN UMCS), Archiwum Badań Terenowych Zakładu Kultury Polskiej UMCS w Lublinie (AZKP UMCS), Archiwum Działu Etnografii Muzeum Lubelskiego w Lublinie (ADEML).

² M.S.B. LINDE, *Słownik języka polskiego*, t. IV, Wydawnictwo „Gutenberg – Print”, Warszawa 1995, s. 1331.

³ *Mały słownik religioznawczy*, red. Z. Poniatowski, Wiedza Powszechna, Warszawa 1969, s. 350.

⁴ *Obyczaje, języki, ludy świata. Encyklopedia PWN*, red. B. Kaczorowski, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2007, s. 646.

Adwent odbywał się w okresie przesilenia jesiennie-zimowego, kiedy następuje początek roku liturgicznego, a z drugiej strony koniec roku kalendarzowego. Post ten zwany przedgodziem trwa cztery tygodnie. Dawniej nazywany był czterdziestnicą, ponieważ trwał tyle co Wielki Post i zaczynał się dzień po św. Marcinie⁵. Wielki Post realizowany jest w okresie zimowo-wiosennego przełomu, w którym oczekiwano odrodzenia przyrody i kosmosu. W pierwszych wiekach obejmował on tylko dwa dni: Wielki Piątek i Wielką Sobotę. W III wieku poszczono już cały tydzień, zaś na początku IV wieku, na pamiątkę czterdziestodniowego postu Jezusa na pustyni oraz czterdziestu lat wędrowania Izraelitów po ucieczce z Egiptu, został przedłużony do czterdziestu dni. Niedziela, jako dzień świąteczny, nie była nigdy do tego okresu wliczana⁶. Wielki Post rozpoczyna się obchodami Środy Popielcowej, zwanej *popielcem*, a niekiedy nazywano ten dzień *wstępną środą*, gdyż była wstępem do obchodów wielkopostnych i wielkanocnych. Następowало w tym dniu swoiste przejście z karnawałowego zgiełku i hulaszczey zabawy w ciszę i skupienie życia postnego⁷.

Cały okres Wielkiego Postu dzielony był na tygodnie – niedziele, które po Soborze Watykańskim II (1962-1965) ujednolicono i nazywane są: pierwsza, druga, trzecia, czwarta, piąta Wielkiego Postu, a szósta to Niedziela Palmowa. Mieszkańcy wsi wprowadzili swoje nazewnictwo odnoszące się do sytuacji, jakie miały wówczas miejsce: „starozapustna, mięsopustna, środopostna, głucha, czarna, palmowa, wielkanocna, przewodnia [pierwsza niedziela po świętach – M.T.]”⁸. W obu typach postów religijnych środa, piątek i sobota nazywane były *suchymi dniami*, gdyż podczas ich trwania nie tylko nie spożywano mięsa, ale ograniczano ilość spożywanych posiłków.

Posty religijne, obchodzone przed świętami, miały charakter zbiorowy, obowiązywały wszystkich wiernych powyżej siódmego roku życia. Zaniechanie ich było traktowane jako grzech i mogło ściągnąć nieszczęście na wszystkich mieszkańców, np. powodowało utratę zdrowia lub plonów. Egzekutorami ich przestrzegania była cała lokalna społeczność. Poszczenie w niesłusznej

⁵ Z. GLOGER, *Rok polski w życiu, tradycji i pieśni*, Wydawnictwo Jan Fiszer, Warszawa 1900, s. 19.

⁶ *Czytelnia – Wielki Post*. http://brewiarz.pl/czytelnia/wielki_post.php3 (dostęp: 02.11.2016).

⁷ B. OGRODOWSKA, *Polskie obrzędy i zwyczaje doroczne*, „Sport i Turystyka – Muza”, Warszawa 2012, s. 113.

⁸ Archiwum Muzeum Wsi Lubelskiej MWL/ 589, wywiad z W.K., ur. 1911 w Kamieniu k. Chełma.

sprawie także mogło sprowadzić śmierć lub kalectwo⁹ na osobę, która się tego podjęła.

Podczas zachowywania postu należało przestrzegać różnych zaleceń, które miały dopomagać w osiągnięciu oczyszczenia czy wewnętrznej przemiany. Jeden z zakazów odnosił się do wystroju wnętrza chaty. Należało w tym celu zdjąć w izbie wszelkie ozdoby (kwiaty, wycinanki, firanki, dywany, obrusy), zakryć lustra, aby się w nich nie przeglądać. Powstawał wówczas bardzo surowy, spartański wystrój, który umożliwiał uzyskanie wymaganego w tym okresie skupienia. Z tych samych względów wiernych obowiązywał skromny ubiór i rezygnacja z ozdób. „W Wielki Post to była żałoba, jak po trupie. Jakby ktoś bliski zmarł. Inny strój się nosiło, ciemny, do kościoła też chustki ciemne. W czerwonym kolorze nikogo by nie zobaczył”¹⁰.

W dniu rozpoczęcia postów religijnych nieodwołalnie kończono wszelkie zabawy, następowało wyciszenie i powaga życia. Należało w tym celu „związać” dzwony, czyli zakazywano ich używania. Wiązało się to z utratą ich ochrony, gdyż ich dźwięk pełnił nie tylko funkcję dewocyjną, ale także apotropaiczną. Wyznaczał on granicę w sensie czasowym i przestrzennym, stawał się zaporą przed działaniem złych mocy, służył ochronie człowieka i jego świata¹¹. Zabraniano w tym okresie także gry na instrumentach i śpiewania pieśni powszechnych, a nawet głośnych rozmów czy donośnego śmiechu – „starsi natychmiast karcili za takie zachowanie”¹². Przestrzeganie ciszy stanowiło „ważny element w sytuacji styczności z *sacrum*, przez jej respektowanie dokonywało się symbolicznego oczyszczenia”¹³. By podtrzymać wymaganą ciszę należało zaniechać pewnych czynności, które wywoływały hałas. Szczególnie w ostatnich dniach postu nie wolno było np. tłuc kaszy, mleć zboża czy prząść.

Ciszę panującą w okresie Adwentu przerywały tylko dźwięki ligawki, której graniem zajmowali się młodzi chłopcy. „Wygrywali oni na ligawkach smutne melodie przed wschodem i zachodem słońca. Mieszkańcy wsi przyj-

⁹ P. KOWALSKI, *Kilka uwag o poszczeniu*, w: *Oczywisty urok biesiadowania*, red. P. Kowalski, Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej, Wrocław 1998, s. 22.

¹⁰ M. BIAŁKOWSKA, *A weź kwasiku*, „Pismo Folkowe” 122-123(2016), nr 1-2, s. 15.

¹¹ P. KOWALSKI, *Kultura magiczna. Omen, przesąd, znaczenie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 121.

¹² A. MAGDZIAKOWA, *Rok obrzędowy mojego regionu. Ginące obrzędy, zwyczaje, wierzenia i pieśni kresowej wsi polskiej z okolic Dubienki w południowo-wschodniej Lubelszczyźnie*, Stowarzyszenie Twórców Ludowych, Lublin 2003, s. 32.

¹³ P. KOWALSKI, *Kultura magiczna. Omen, przesąd, znaczenie*, s. 69-70.

mowali to w nastroju powagi”¹⁴. W Wielkim Poście hałas i psoty były dozwolone tylko jednego dnia – w tzw. *półpoście*, *śródpoście*, a ludność ukraińska nazywała go *seredopust*¹⁵. Używano wówczas drewnianych kołatek, wykrzykiwano: „*półpoście*”, obrzucano garnkami z popiołem drzwi domów urodziwych panien¹⁶. Dopuszczalne były „na przebijanie” postu różnego rodzaju psoty, np.: zatykano kominy, wyciągano na dach koła wozów, przewracano płoty, zdejmowano furtki, wynoszono na pole warsztaty tkackie itp.¹⁷ Można było także w tym dniu zawierać związki małżeńskie, ale wesele powinno odbywać się bez muzyki¹⁸.

Wierni w okresie postów zobowiązani byli przede wszystkim do przestrzegania różnych pokutnych praktyk religijnych zarówno w zaciszu domowym, jak i w świątyni. Miało im to pomóc w świadomym i godnym ich przeżywaniu. Modlitwa przybliżała wiernym najważniejsze tajemnice wiary i przygotowywała do godnego uczestnictwa w wielkim święcie Zmartwychwstania Pańskiego. Podczas czterdziestu dni Wielkiego Postu w każdy piątek należało odmawiać „Drogę Krzyżową”, w niedzielę śpiewano „Gorzkie Żale” oraz pieśni o męce Chrystusa. W Adwencie wierni uczestniczyli w porannej Mszy wotywniej, zwanej rotatami, odprawianej ku czci Maryi Panny, a także śpiewali *Godzinki o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny*¹⁹.

Wierni na okres postów wyznaczali sobie różne postanowienia pokutne celem poprawy swojego życia²⁰. Były one podejmowane dobrowolnie z reguły w jakiejś intencji, a praca nad opanowaniem swoich słabości bardziej solidaryzowała ludzi z cierpiącym Chrystusem²¹. Najczęściej rezygnowano

¹⁴ J. BARTMIŃSKI, A. KUSTO, *Adwent*, w: *Lubelskie. Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały*, t. III: *Lubelskie*, cz. 1, red. J. Bartmiński, Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej. Wydawnictwo Muzyczne Polihymnia, Lublin 2011, s. 92.

¹⁵ J. IGNACIUK, *Wiosenne zwyczaje i obrzędy na południowym Podlasiu*, Lublin 2012 mps, s. 3.

¹⁶ B. OGRODOWSKA, *Święta polskie. Tradycja i obyczaje*, Alfa-Wero, Warszawa 2000, s. 146.

¹⁷ J. PETERA, *Z materiałów folklorystycznych Lubelszczyzny. Obrzędy i zwyczaje ludowe*, w: *Język i kultura na pograniczu polsko-ukraińsko-białoruskim*, red. F. Czyżewski, Lublin 2001, s. 291.

¹⁸ M. BIAŁKOWSKA, *A weż kwasiku*, s. 15.

¹⁹ J. BARTMIŃSKI, A. KUSTO, *Adwent*, s. 97.

²⁰ J. NOWAK, *Adwent i Boże Narodzenie w regionie tomaszowskim. Studium religijności ludowej*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2003, s. 55.

²¹ Z. KUPISIŃSKI, *Obrzędy i wierzenia ludowe Wielkiego Tygodnia w Opoczyńskim*, „Materiały i Studia Księży Werbistów” 1988, nr 24, s. 120.

z wszelkich nałogów, np. „wódki to nawet nie wolno było powąchać. Niektórzy chłopci przestawali kurzyć machorkę. Wszystko to stanowiło swego rodzaju karę za grzechy”²². Tego typu wyrzeczenie bywało szczególnie trudne do realizacji dla osób uzależnionych, ale pokazywało ich determinację i gorliwe wypełnianie zaleceń Kościoła. Obowiązywała także wstrzeźliwość seksualna, czyli „ciche noce”, gdyż czas ten uważany był za bezpłodny. Praktykowano również jałmużnę, aby w ten sposób okazać miłosierdzie ludziom najbardziej potrzebującym. Najczęściej polegała ona na obdarowywaniu jedzeniem osób chorych, biednych czy żebraków²³.

Podczas wszystkich typów postów, jakie praktykowano w przeszłości, najczęściej występował zakaz całkowitego lub częściowego spożywania wybranych potraw lub składników. Wstrzeźliwość od potraw mięsnych przypadała na więcej niż połowę dni w roku (192 na 365)²⁴. Trud ten podejmowano dla oczyszczenia ciała z codziennej stawy i skutków konsumpcji, aby uwolnić się od biologicznego wymiaru istnienia²⁵. Powstrzymanie się od jedzenia jest zaprzeczeniem życia, a zatem stanowiło przygotowanie do przekroczenia granicy między tym a tamtym światem²⁶. Był to stan pozwalający na kontakt z *sacrum*, który był oczekiwany podczas realizacji praktyk religijno-magicznych. Całkowite powstrzymanie się od jedzenia, czyli post ilościowy, wymagany był w okresie od Wielkiego Piątku do Rezurekcji, a także w Wigilię Bożego Narodzenia czy święto Trzech Króli do wieczery. Dorośli wówczas *suszyli*, czyli nic nie jedli, a pozostali członkowie rodziny ograniczali się do jedzenia chleba i picia wody. Wierni przestrzegali także postu eucharystycznego, który – zgodnie z rozporządzeniem podjętym na Soborze Trydenckim – rozpoczął się od północy i trwał aż do momentu przyjęcia Eucharystii. Powstrzymywano się wówczas od spożywania pokarmów i napojów.

Praktykowane były również posty jakościowe, w których rezygnowano z pokarmów uważanych za nieczyste. W kulturze ludowej było to mięso i produkty odzwierzęce. W Polsce, w Kościele katolickim, we wszystkie

²² A. MAGDZIAKOWA, *Rok obrzędowy mojego regionu. Ginące obrzędy, zwyczaje, wierzenia i pieśni kresowej wsi polskiej z okolic Dubienki w południowo-wschodniej Lubelszczyźnie*, Stowarzyszenie Twórców Ludowych, Lublin 2003, s. 33.

²³ J. NOWAK, *Adwent i Boże Narodzenie w regionie tomaszowskim*, s. 55.

²⁴ A. RUTKOWSKA-PŁACHCIŃSKA, *Pożywienie, napoje*, w: *Historia kultury materialnej w zarysie*, t. II: *od XIII do XV wieku*, red. A. Rutkowska-Płachcińska, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Warszawa–Wrocław 1978, s. 258.

²⁵ P. KOWALSKI, *Kilka uwag o poszczeniu*, s. 20-27.

²⁶ R. HRYŃ-KUŚMIEREK, *Rok Polski. Zwyczaje i obrzędy*, „Świat Książki”, Warszawa 2010, s. 31.

piątki obowiązywał zakaz spożywania mięsa, gdyż wierni w ten sposób przeżywają zbawczą śmierć Jezusa. Odchodzono od tego typu postu jedynie w dni przypadające podczas świąt kościelnych. Przestrzegany musiał być natomiast podczas uroczystości rodzinnych, jeśli w tym dniu przypadają. Na weselach np. jadano wówczas ser rozmieszany z mlekiem lub śmietaną do maczania chleba²⁷. Podobnie w Wielkim Poście „to nikt tam z mięsem nie jad, nawet i ze słonino, tyko z olejem. W Środę Popielcowo suszyły ludzie cały dzień. Nikt nie jad. Dopiero na wieczór trochę. U nas w Wielki Czwartek to kiedyś sie ostatnie kolacje jadło. Kazał ojciec ugotować kolacje, żeby już do Wielki Niedzieli gotowanego nie jeść. Powiedział, że Pan Jezus ostatnie wieczerze jad w Wielki Czwartek. Ji już śmy nigdy nie jedli gotowanego do Wielki Niedzieli”²⁸. Kolejny dzień, w którym obowiązywał post pokarmowy, to Wigilia Bożego Narodzenia, która we wschodniej części Lubelszczyzny nazywana była *postnikiem* lub *pośnikiem*. Wyróżniała się większą obfitością dań, gdyż przypadała już w okresie świąt, w którym było to wskazane. Tego typu „post zachowywały także rodziny przed rocznicową ucztą dla uczczenia zmarłego, a prawosławni przed wszystkimi zadusznymi wspominkami”²⁹.

W Kościele katolickim dawniej obowiązywały także Suche Dni przypadające cztery razy w roku. Pierwszy raz w trzeci tydzień Adwentu, kolejne rozpoczynały się po pierwszej niedzieli Wielkiego Postu. Następne, w oktawie zesłania Ducha Świętego, czwarte były obchodzone po święcie Podwyższenia Krzyża Świętego. „Obejmują one zawsze trzy dni tygodnia: środę, piątek i sobotę. Są one ściśle związane z męką Jezusa Chrystusa. W środę Judasz zdradził Zbawiciela, a przywódcy ludu odbyli naradę przeciwko Jezusowi postanawiając go zgładzić. Piątek to dzień ukrzyżowania i śmierci Pana Jezusa. Sobota z kolei to dzień gdy ciało Chrystusowe przebywało w grobie”³⁰. Post przestrzegany był także w Dni krzyżowe, kiedy odprawiane były procesje, aby zapewnić urodzaj w nadchodzących zbiorach.

We wszystkich wspomnianych powyżej przypadkach poszczenia przestrzegany był bezwzględny zakaz spożywania mięsa, gdyż było ono potwierdzeniem obecności śmierci i przemijania, utrudnia ono, a wręcz uniemożliwia

²⁷ Archiwum Zakładu Kultury Polskiej UMCS, wywiad z H.D. ur. 1939 r., zm. Stężycza, pow. Ryki.

²⁸ L. i J. ADAMOWSCY, *Opowieści wielkanocne*, „Twórczość Ludowa” 21 (1992), nr 1-2, s. 74.

²⁹ W. DRABIK, *Przeżywanie obrzędów*, „Polska Sztuka Ludowa” 47(1993), z. 2, s. 75.

³⁰ M. KOSTKA, *Suche Dni Wielkiego Postu. Starajmy się o ducha prawdziwej pokuty*, <http://www.pch24.pl/suche-dni-wielkiego-postu--starajmy-sie-o-ducha-prawdziwej-pokuty,41281,i.html#ixzz4KDwqpTL9> (dostęp: 3.05. 2016).

symboliczny powrót do wyjściowego stanu natury³¹, który był konieczny w kontaktach ze sferą *sacrum*. Jego brak miał umożliwić zawieszenie biologii jako prawa określającego świat śmiertelników³².

Tak liczne posty wymuszone były także ze względów ekonomicznych, z konieczności przetrwania, a motywacja religijna miała tu ogromne znaczenie i pozwalała lepiej zrozumieć sens podłej egzystencji chłopów³³. „Dzięki religijnym uzasadnieniom głodowanie nabierało cech cnoty moralnej, przeobrażając materialne ubóstwo w duchowe bogactwo”³⁴. Powstrzymywanie się od jedzenia mięsa nadawało tym samym materialny wymiar podziałowi czasu na zwykły i niezwykły. Tylko w świątecznym można było spożywać go w nadmiarze.

Posty, dawniej tak gorliwie przestrzegane, umożliwiały mieszkańcom wsi przemianę i walkę ze swoimi słabościami. Stanowiły nierozdzielny element życia codziennego i świątecznego. W ostatnich kilkunastu latach zmianie uległo podejście do dyscypliny postnej, co wiązać należy z poprawą warunków bytowych, ale także dostosowywaniem praw Kodeksu kanonicznego do nowych realiów życia. Sytuacja ta sprawiła, że wiernym z coraz większym trudem przychodzi powściągliwość od jedzenia potraw mięsnych w wyznaczone dni. Chętniej podejmują inne wyrzeczenia, np. rezygnują z oglądania telewizji czy niejedzenia słodczy w czasie Wielkiego Postu. Najgorliwiej post przestrzegają osoby starsze, które wyrastały w tradycji ludowej, kiedy poszczenie było powszechną i obowiązkową praktyką: „ja nigdy nie jem w piątek z tłuszczem, tylko ja postno jem. O ji jeden dzień co tygodnia choć stara to se poświęciłam, to nie jest, niby mówio księża kiedy post, ale to człowiek sam se zadaje tak jak pokute”³⁵.

³¹ P. KOWALSKI, *Kultura magiczna*, s. 23.

³² J.S. WASILEWSKI, *Tabu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010, s. 209.

³³ K. ŁEŃSKA-BAK, *Od obżarstwa do kulinarnego wyrzeczenia. Tradycja a współczesność*, w: *Praktykowanie tradycji w społeczeństwach postradycyjnych* (Archiwum Etnograficzne, t. 54), red. H. Hajduk-Nijakowska, Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, Uniwersytet Opolski, Opole 2014, s. 318.

³⁴ J. STARCZUK, *Cmentarz i stół. Pogranicze prawosławno-katolickie w Polsce i na Białorusi*, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2006, s. 209.

³⁵ Archiwum Zakładu Kultury Polskiej UMCS, wywiad: M.S. ur. 1929 r., zam. Wólka Uchańska.

BIBLIOGRAFIA

- ADAMOWSCY L. i J., Opowieści wielkanocne, „Twórczość Ludowa” 21(1992), nr 1-2, s. 73-77.
- ADAMOWSKI J., Obrzędy, zwyczaje i wierzenia okresu Wielkanocy z południowo-zachodniego Podlasia, „Twórczość Ludowa” 1996, nr 2, s. 27-30.
- BARTMIŃSKI J., KUSTO A., Advent, w: Lubelskie. Polska pieśń i muzyka ludowa. Źródła i materiały, t. III: Lubelskie, cz. 1, red. J. Bartmiński, Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej. Wydawnictwo Muzyczne Polihymnia, Lublin 2011, s. 91-104.
- BIAŁKOWSKA M., A weź kwasiku..., „Pismo Folkowe” 122-123(2016), nr 1-2, s. 15.
- BRÜCKNER A., Słownik etymologiczny języka polskiego, Krakowska Spółka Wydawnicza, Kraków 1927.
- DRABIK W., Przeżywanie obrzędów, „Polska Sztuka Ludowa” 47(1993), z. 2, s. 72-75.
- DUDEK A., Zwyczaje i obrzędy adwentowe na Ziemi Pszczyńskiej, „Materiały i Studia Księży Werbistów” 24(1988), s. 101-115.
- GLOGER Z., Rok polski w życiu, tradycji i pieśni, Wydawnictwo Jan Fiszer, Warszawa 1900.
- HRYŃ-KUŚMIEREK R., Rok Polski. Zwyczaje i obrzędy, „Świat Książki”, Warszawa 2010.
- IGNACIUK J., Wiosenne zwyczaje i obrzędy na południowym Podlasiu, Lublin 2012, mps.
- KASIMOW R., Poetyka karnawału i obrzędów przejścia, tł. B. Chmielewska, „Polska Sztuka Ludowa. Konteksty” 56(2002), z. 3-4, s. 139-145.
- KOWALSKI P., Kilka uwag o poszczeniu. Wprowadzenie do problematyki biesiadnej, w: Oczywisty urok biesiadowania, red. P. Kowalski, Towarzystwo Przyjaciół Polonistyki Wrocławskiej, Wrocław 1998, s. 20-27.
- KOWALSKI P., Kultura magiczna. Omen, przesąd, znaczenie, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- KUPISIŃSKI Z., Obrzędy i wierzenia ludowe Wielkiego Tygodnia w Opoczyńskim, „Materiały i Studia Księży Werbistów” 1988, nr 24, s. 120-130.
- KUPISIŃSKI Z., Śmierć jako wydarzenie eschatologiczne. Zwyczaje, obrzędy i wierzenia pogrzebowe oraz zaduszkowe mieszkańców regionu opoczyńskiego i radomskiego, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Lublin 2007.
- LINDE M.S.B., Słownik języka polskiego, t. IV, Wydawnictwo „Gutenberg – Print”, Warszawa 1995.
- ŁEŃSKA-BAK K., Kilka epizodów z historii postu i poszczenia, w: Pokarmy i jedzenie w kulturze. Tabu, dieta, symbol, red. K. Łeńska-Bak, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2007, s. 135-158.
- Mały słownik religioznawczy, red. Z. Poniatowski, Wiedza Powszechna, Warszawa 1969.
- MAGDZIAKOWA A., Rok obrzędowy mojego regionu. Ginące obrzędy, zwyczaje, wierzenia i pieśni kresowej wsi polskiej z okolic Dubienki w południowo-wschodniej Lubelszczyźnie, Stowarzyszenie Twórców Ludowych, Lublin 2003.
- NOWAK J., Advent i Boże Narodzenie w regionie tomaszowskim, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2003.
- Obyczaje, języki, ludy świata. Encyklopedia PWN, red. B. Kaczorowski, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2007.
- OGRODOWSKA B., Święta polskie. Tradycja i obyczaje, Alfa-Wero, Warszawa 2000.
- OGRODOWSKA B., Mały słownik zwyczajów, obrzędów i tradycji w Polsce, Wydawnictwo Księży Werbistów, Warszawa 2001.
- OGRODOWSKA B., Polskie obrzędy i zwyczaje doroczne, wyd. 4, Sport i Turystyka – Muza, Warszawa 2012.

- PETERA J., Z materiałów folklorystycznych Lubelszczyzny. Obrzędy i zwyczaje, w: Język i kultura na pograniczu polsko-ukraińsko-białoruskim, red. F. Czyżewski, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 2001, s. 85-306.
- RUTKOWSKA-PŁACHCIŃSKA A., Pożywienie, napoje, w: Historia kultury materialnej w zarysie, t. II: *od XIII do XV wieku*, red. A. Rutkowska-Płachcińska, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Warszawa–Wrocław 1978, s. 247-276.
- STARCZUK J., Cmentarz i stół. Pogranicze prawosławno-katolickie w Polsce i na Białorusi, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa 2006.
- WASILEWSKI J.S., Tabu, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010.
- ZADROŻYŃSKA A., Światy, zaświaty. O tradycji świętowań polskich, „Twój Styl”, Warszawa 2000.

Strony internetowe:

- Czytelnia – Wielki Post. http://breviarz.pl/czytelnia/wielki_post.php3 (dostęp: 02.11.2016).
- Marcin KOSTKA, Suche Dni Wielkiego Postu. Starajmy się o ducha prawdziwej pokuty, <http://www.pch24.pl/suche-dni-wielkiego-postu--starajmy-sie-o-ducha-prawdziwej-pokuty,41281,i.html#ixzz4KDwqpTL9> (dostęp: 03.05.2016).

POSTY RELIGIJNE W KULTURZE LUDOWEJ

S t r e s z c z e n i e

Post religijny dla mieszkańców wsi miał zawsze szczególne znaczenie. Praktykowany był jako przejaw głębokiej wiary, a także przygotowanie do kontaktu z *sacrum* i zmiany, jaka miała nastąpić w życiu jednostki lub całej społeczności. Zawsze miał on swoje uzasadnienie, musiał się odbywać w wyznaczonym czasie i odnosił się do konkretnej grupy osób, która zachowywała nakazy określone przez religijne zasady i tradycje danej wspólnoty. Wszystkie te aspekty zostały poruszone w niniejszym tekście, aby ukazać specyfikę praktyk postnych realizowanych przez użytkowników kultury ludowej.

Słowa kluczowe: post; kultura ludowa; obrzęd; Wielki Post; Adwent.